

ДЖЕРЕЛА

1. Кокотюха А. Легенда про Безголового. Київ: Нора-Друк, 2007. 284 с.
2. Кокотюха А. Темна вода. Київ: Нора-Друк, 2006. 260 с.

Катерина Шмигельська
Науковий керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

ЕСТЕТИЗМ ЛІРИКИ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ

Анотація. У статті розкрито значення поезії для розвитку естетичних почуттів людини. Проаналізована творча спадщина Олександра Олеся. Досліджено естетизм лірики Олександра Олеся різних років. Простежується еволюційний шлях розвитку поета від ранніх романтичних поезій до лірики емігрантського періоду.

Ключові слова: естетизм лірики, лірика, емоційний образ, символізм, поетичний текст.

Annotation. The article reveals the importance of poetry for the development of a person's aesthetic feelings. The creative heritage of Oleksandr Oles is analyzed. The aestheticism of Oleksandr Oles's lyrics of different years has been studied. The evolutionary path of the poet's development from early romantic poetry to the lyrics of the emigrant period is traced.

Keywords: aestheticism of lyrics, lyrics, emotional image, symbolism, poetic text.

Поезія має великий потенціал для розвитку естетичних смаків людини. У центрі уваги поезії – не зображення конкретних предметів, подій чи природних явищ, а людські емоції, переживання та роздуми, викликані ставленням до суспільно-політичних подій, природи та особистих моментів у житті. Поезія має багато переваг для розвитку культури емоцій та переживань. Один поетичний рядок може передати те, що може бути виражено в цілій главі епічної поезії. Поезія допомагає зазирнути всередину себе і розкрити людські переживання. Підтвердженням цього є багата поетична спадщина Олександра Олеся. Це поет рідкісного, своєрідного типу таланту, твори якого

відзначаються високою емоційною напругою та майстерністю, незвичайною ритмікою й музичністю поетичного тексту, багатим вишуканим енергійним римуванням і милозвучністю слова. Творча спадщина Олександра Олеся розмаїта жанрово та тематично. Він зумів синтезувати українську фольклорно-літературну традицію з модерними здобутками тогочасної літератури, увів українську літературу в загальноєвропейський контекст, що зумовило актуальність нашого дослідження.

Уплив романтичної поезії помітний вже у ранніх творах. Найважливішими її елементами є поетична атмосфера та музичність фрази, які створюють в уяві образ одухотвореної істоти, спрямованої до найвищої краси та мрій. Унікальність системи художніх образів, мотивів, настроїв і ритмомелодики німецького романтика Гейне стала натхненням для проникливої творчості Олександра Олеся, яка увібрала в себе тендітну душу поета і потужну поезію історичної пам'яті народу, виражену в пісні.

Емоційний образ поета у вірші «В степу» вражає своєю силою. Головним змістом цієї мініатюри є символічний образ неспокою польових квітів і дзвіночків, виразника високої духовності, що замінює церковні дзвони. Крізь ліричний туман художник дає нам відчуття краси і первозданної неповторності природи, яка зливається з саморозкриттям духу і його зв'язком зі світом. Читач може легко уявити, що дзвони – це куполи церкви, а сам степ – «суцільний храм». Одкровення приходить лише до тих, хто входить до храму: Я молюсь. Душа моя / Скрізь в повітрі розлилася... / Степом, небом пройнялася, / Світ в мені і в світі я (О. Олесь, с. 196).

Для Олександра Олеся характерна шевченківська туга за «божим світом». Це легко зрозуміти, читаючи його вірші про хмари і бурі, де «літає радість і тремтять сльози». Стихійне протиріччя між природою і людською душею відображається в його поезії так само, як і соціальні зміни. Вся природа, мінлива і неповторна, відтворюється між рядками його віршів як симфонія мінорних і мажорних акордів, що резонує вічно.

Складаючи вірші та пісні, Олександр Олесь намагається грати їх на музичних інструментах, таких як арфа, ліра, кобза, які відповідають його натхненню. Він вважає, що саме музика здатна тонко передати душевний стан людини, її конфлікти та боротьбу. Цими почуттями художник ділиться зі своєю дружиною: «Не знаю... щось подібне і зараз твориться в моїй душі. Щось хотілось би заграти, повне краси і жалю. Не знаю – може – про те, що минуло і не вернеться; може, про

першу любов, про весну серця, квіти, які вдруге не розцвітають. О Віро! Як я можу вловити слова в тій музиці, що шумить річками в моїй душі? Коли б я був композитором, я легко відбивав би сей шум, моя душа могла б безпосередньо говорити з душами людськими... На жаль, навіть грамоти музичної не знаю. Але – годі» [Радишевський 1990: 15].

Саме тому вірші Олександра Олеся, сповнені ритму, мелодії, інтонації та легкого дотику Моцарта, є нескінченним джерелом натхнення для композиторів. На сьогоднішній день чимало вітчизняних і зарубіжних композиторів поклали вірші Олександра Олеся на музику, створивши понад 200 музичних творів у різних жанрах. Це сольні пісні, хорова музика, мелодекламації, опера, драматична музика, дитячі пісні та багато інших жанрів. Талановиті українські композитори М. Лисенко, Я. Степовий, К. Стеценко, С. Людкевич та А. Кос-Анатольський зробили значний внесок у музичні інтерпретації, які оживляють слова Олександра Олеся. «Весною дише Від сих віршів, – писав І. Франко. – Виступає молода сила, в якій уже тепер можна повітати майстра віршованої форми і легких, граціозних пісень. Майже кожний віршик так і проситься під ноти, має в собі мелодію» [Франко 1907: 558].

Вірш «Чари ночі», який сьогодні співають як народну пісню, приніс Олександр Олесю всенародне визнання. Його м'яка та інтимна мелодія, філософська виваженість та епічні штрихи створюють відчуття тривоги, коли чуєш думки про весну та свято молодості: Сміються, плачуть солов'ї / І б'ють піснями в груди: / «Цілуй, цілуй, цілуй її, – / Знов молодість не буде! (О. Олесь, с. 64).

Для творчості Олександра Олеся характерні морські пейзажі. Взагалі, він є одним з найкращих поетів-мариністів після Лесі Українки. Поет неодноразово звертається до зображення таємничого, могутнього, суворого і водночас чарівного моря, яке виражає його любов до свободи: Море і море! Блакить і блакить... / Крил мені, крилі щоб туди полетіть! / Чайкою в небі над морем спинитись, / Дихать і в далеч за обрій дивитись (О. Олесь, с. 159)

Природна чарівність Карпатських гір барвисто описана у вірші «На зелених горах». Олександр Олесь створив свою легенду про дивовижний куточок землі, де «де вітром дух наш вільний віє, на гори загнаний, як звір», де гори стоять, наче велетні, і стоять «на варті волі і краси».

Музична й мальовнича гама збагатила асоціативний ряд слів поета. Його метафорична система, що ґрунтується на контрасті й

порівнянні, є втіленням символізації, суттю щирих асоціацій та алегоричних підтекстів.

Лірик часто звертався до одних і тих самих тем та образів. Таке повторення, за рідкісним винятком, не є причиною того, що поезія стає одноманітною. Він був уважним до багатства художньо-виразних засобів, що дають змогу посилити виразну силу образу, розкрити авторський задум, надати нові відтінки й нюанси музиці вірша, його колориту. Можливо, тому М. Грушевський назвав Олесь «поетом напівтонів» і «найсильнішим представником українського символізму» [Грушевський 1994: 257].

Поет, який прагнув іти новим шляхом, намагався освоїти мистецьку спадщину своїх попередників і, звісно, не відставати від найсучасніших стильових шкіл, віднайти універсальні ключі до різних літературних течій та їхніх програм. Так, у листі до дружини він написав: «Аж ніяково робиться. Протилежні по напрямках і літературних тенденціях про мене пишуть так прихильно, і кожний вважає за свого» [Радишевський 1990: 18]

Олександр Олесь, схильний до трагічного світовідчуття, посилює тужливий смуток, який є другою струною його лірики. Потім він викладає на папері гірку правду свого становища і свого відчаю: «...як пес голодний, кинутцй і гнаний, блукаю я по вулицях чужих», «іду кудись в сльозах, в ганьбі, в нарузі», «а сни вночі, як яструби прокляті, на частки душу рвуть...» Ностальгічні мотиви переважають у його збірках. А громадянська війна в Україні, її криваві жертви з гірким болем відлунюють у рядках віршів: Моя душа – моя країна – / В диму руїн, в кривавій млі, / Лежить вона з розбитим серцем, / З вінком терновим на чолі (О. Олесь, с. 308).

Поет, подібно до Овідія в Україні, оплакує себе й долю страждальців свого народу, його думки звернені до залишеної, але щиро коханої батьківщини, де ніколи більше не зійде сонце свободи й не забудуться радості життя.

Важливе місце у творчій концепції художника посідають такі образи-символи, як Дух-Творець, Хридга і Голгофа. Вони не містичні, а мають революційний сенс. Дух – воля і революційна Ідея – народжується зі страждання і не повинен зникнути. Для нього Голгофа стає символом аскетизму і страждання. Героїчний дух наших предків, стверджує автор, має повстати з новою силою: Творчий дух народу із могили встане, / І здивують всесвіт лицарі-титани (О. Олесь, с. 26).

Показово, що в образ Христа не лише Олесь вкладав символ ідеї-волі, за якою йде повсталий народ: «Осанна, осанна!» – зусюди лилось, / І в білім убранні був з Нею Христос (О. Олесь, с. 460).

Олександр Олесь живе на чужині, мріє про Батьківщину, до кінця життя вважає її своєю дитиною і сподівається на повернення. Так звучать рядки і цього «безнадійно-надійного» вірша («Поезії». Книга Х. «Швидко, швидко ми побачимось...»): Швидко, швидко ми побачимось, / Рідна матінко моя... / Наговоримось, наплачемося... / І зберіг я тільки, ненечко, / Скарб один, що ти дала, – / Золоте, як зірка, сердечко... (О. Олесь, с. 411).

Поет часто передавав свої почуття за допомогою художніх контрастів і паралелей, які й досі домінують у його творчості. Щирість і ліризм автора іноді досягали рівня, співставного з художніми здобутками його ранньої поезії.

Олександр Олесь увійшов у свідомість постмодерного покоління як «український Гейне» [Алчевська 1910: 475], але не зміг повністю уникнути європейських очікувань цього періоду, особливо депресивних настроїв Молодопольської доби.

Сучасний дослідник Я. Поліщук у статті «Естетичний досвід декадансу» (аспекти модальності і моди) зазначає: «Декадентські настрої виявили найбільшу продуктивність у поезії першого десятиліття ХХ ст. У Східній Україні занепадницькі мотиви найчастіше присутні в індивідуальній поетиці М. Вороного, А. Кримського, О. Олеся» [Поліщук 2002: 26].

Кожне нове покоління українських літературознавців відкриває для себе Олександра Олеся по-новому, і різні аспекти його творчості осмислюються з мистецької перспективи кожного покоління. Олександр Олесь, не втрачаючи своєї творчості і своєї національної ідентичності, тобто не стаючи беззаперечним захисником стандартів, часом неприйнятних для рівня розвитку української душі і суспільної, національної, культурної та естетичної свідомості, яка на той час рухалася в нових поетичних, ідеологічних та естетичних напрямках, органічно адаптувався в європейський літературний контекст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алчевська Х. Майстри слова. *Українська хата*. 1910. № 7–8. С. 475–484.

2. Грушевський М. Поезія Олеся. Українське слово : хрестоматія укр. Літ-ри та літ. Критики ХХ ст. : у 3 кн. Київ : Рось, 1994. Кн. 1. С. 257–265.
3. Єфремов С. Муза гніву та зневір'я. *Літературно-критичні статті*. Київ : Дніпро, 1993. С. 153–172.
4. Радишевський Р. Журба і радість Олександра Олеся. Олесь О. Твори в двох томах. Київ : Дніпро, 1990. Т. 1: Поетичні твори. Лірика. Поза збірками. З неопублікованого. Сатира. 1990. 958, [2] с.
5. Поліщук Я. Естетичний досвід декадансу. *Слово і час*. 2002. № 4. С. 20–26.
6. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. *Літературознавчі студії*. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. 296 с.
7. Українка Л. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наук. Думка. 1979. Т. 1 : Поезії. 1979. 447 с.
8. Франко І. О. Олесь. З журбою радість обнялась. *ЛНВ*. Київ, 1907. Т. 37. Кн. 3. С. 558–561.

ДЖЕРЕЛА

1. Олесь О. Твори в двох томах. Київ : Дніпро, 1990. Т. 1: Поетичні твори. Лірика. Поза збірками. З неопублікованого. Сатира. 1990. 958 с.